

ТАЪЛИМ ТИЗИМИДА ПСИХОЛОГИК ХИЗМАТ

Алиёров Фазлиддин Жўракулович

Навоий вилояти Хатирчи тумани 23-умумий ўрта таълим мактаби амалиётчи
психологи

АННОТАЦИЯ

Ушбу мақолада психологик хизматнинг мазмуни психопрофилактика, психологик маориф ва маърифат, психодиагностика, психик ривожлантириш ва психокоррекция, психологик консультация каби масалалар ёритилади. Халқ таълими тизимида психологик хизмат мақсади шахснинг ҳар томонлама мукамал психологик тараққиётини таъминловчи оқилона, зарур шарт-шароитлар, омиллар, қулай вазият ва муҳит яратишдан иборат эканлиги тўғрисида сўз боради.

Калит сўзлар: *Диагностика, коррекцион ишлар, ўз ўзини бошқариш имконияти, консультатив ишлар, иродавий сифатлар, психологик талаблар, анализ, синтез, умумлаштириш.*

PSYCHOLOGICAL SERVICE IN THE EDUCATIONAL SYSTEM

Aliyorov Fazliddin Jurakulovich

Practitioner psychologist of the 23th comprehensive school of Khatirchi district of
Navoi region

ABSTRACT

This article highlights the content of psychological services, such as psychoprophylaxis, psychological education and enlightenment, psychodiagnostics, psychological development and psychocorrection, psychological counseling. The system of public education says that the purpose of the psychological service is to create reasonable, necessary conditions, factors, a favorable environment and environment that ensure the perfect psychological development of a person in all aspects.

Keywords: *diagnostics, correctional work, self-management, advisory work, volitional qualities, psychological needs, analysis, synthesis, generalization.*

ПСИХОЛОГИЧЕСКАЯ СЛУЖБА В СИСТЕМЕ ОБРАЗОВАНИЯ

Алиеров Фазлиддин Журакулович

Практический психолог 23-й общеобразовательной школы Хатырчинского
района Навоийской области

АННОТАЦИЯ

В данной статье освещается содержание психологических услуг, таких как психопрофилактика, психологическое образование и просвещение, психодиагностика, психологическое развитие и психокоррекция, психологическое консультирование. В системе народного образования говорится, что целью психологической службы является создание разумных, необходимых условий, факторов, благоприятной обстановки и среды, обеспечивающих совершенное психологическое развитие человека во всех аспектах.

***Ключевые слова:** диагностика, коррекционная работа, самоуправление, консультативная работа, волевые качества, психологические потребности, анализ, синтез, обобщение.*

КИРИШ

Халқ таълими тизимидаги психологик хизматнинг мақсади - шахсининг ҳар томонлама мукамал психологик тараққиётини таъминловчи оқилона, зарур шарт – шароитлар, омиллар, қулай вазият ва муҳит яратишдан иборатдир. Психологик хизматда тадқиқот ва таъсир ўтказишнинг объекти ўқув масканигача ёшдаги болалар, умумий ўрта таълим ўқувчилари, махсус ўқув юрти ва олий ўқув маскани талабалари, ўқитувчилар, ота-оналар бўлиб ҳисобланади. Тадқиқот объектига кирган кишиларни яқка тартибда, алоҳида гуруҳий ёки жамоавий шаклда ўрганиш мумкин. Психологик хизматнинг мазмуни психопрофилактика, психологик маориф ва маърифат, психодиагностика, психик ривожлантириш ва психокоррекция, психологик консултациядан иборат.

Психологик хизматлар психологдан инсон шахси ва индивидуаллигини таркиб топтириш жараёнига фаол таъсир ўтказишни тақозо қилади. Халқ таълими тизимидаги психологнинг вазифаси психологик хизматни муайян қоида, мезонга асосланиб ташкил қилишдан иборат бўлиб, ёш давр хусусиятларига биноан (ўқувчилар, талабалар) психиканинг ривожланиши, шахсининг шаклланиши қонуниятларни амалиётга тадбиқ этиш, ўқитувчилар жамоасига талабалар таълим-тарбиясини индивидуаллаштиришда ёрдамлашиш, уларнинг қобилияти, майлининг даражасига қараб ўқитувчиларга коррекцион (тузатиш) ишларини амалга оширишда кўрсатмалар беришдан иборат.

АДАБИЁТЛАРИ ТАҲЛИЛИ ВА МЕТОДЛАР

Тадқиқот олиб бориш давомида Кадрлар тайёрлаш миллий дастури, Таълим тўғрисидаги қонун, мавзуга оид адабиётлар, тизимлилик, назарий-дедуктив хулоса чиқариш, анализ ва синтез тамойиллардан фойдаланилди.

МУҲОКАМА НАТИЖАЛАРИ

Психологик ишлар мажмуаси ўқувчиларни ўқув масканларида ўқитиш давомида психологик-педагогик жихатдан чуқурроқ ўрганишга йўналтирилган бўлиб, уларнинг индивидуал хусусиятларини таълим ва тарбиясидаги нуқсонларнинг сабабини аниқлашга мўлжаллангандир. Диагностик ишлар гуруҳий ёки яқка тартибда ўтказилади. Бу аснода амалий психолог қуйидаги яққол вазифаларни бажаради:

- Ёш давр тараққиётининг муайян мезонларига мувофиқлигини аниқлаш мақсадида психолог болалар, ўқувчилар, академик лицей ва касб-ҳунар коллеж тингловчилари, олий ўқув юрти талабаларини психологик текширувдан ўтказди, уларнинг камолот даражаларини белгилайди. Ўқитувчиларнинг касбий яроқлиги ва лаёқатини диагностика қилади, уларнинг шахс ҳислатлари, иродавий сифатлари, ҳис - туйғулари, ўз-ўзини бошқариш имкониятлари, интеллектуал (ақлий) даражаси ва педагогик қобилиятини текширади;

- Психолог ўқувчилар ва талабаларнинг психологик хусусиятлари, уларнинг қизиқиш, майл, иқтидорлиги кабиларни ўрганади, уларга индивидуал муносабат ва ёндашишни йўлга қўяди, мутахассис ва етук шахс сифатида шаклланишига муайян ёрдам кўрсатади, тренинг (махсус машқ) ўтказди;

- Ўқув масканигача ёшдаги болалар, ўқувчилар, академик лицей ва касб-ҳунар коллеж тингловчилари, олий ўқув юрти талабаларида учрайдиган кув малакалари ва кўникмаларини эгаллашдаги нуқсонлар, хулқ-атвордаги камчиликлар, ақлий тараққиёт ва шахс фазилатларидаги бузулишлар сабабларини диагностика қилади;

- Болаларнинг вояга етган одамлар ва ўз тенгқурлари билан муомаласи хусусиятини текширади. Уларнинг этноқиёфаси ва этномаданияти хусусиятини ҳисобга олган ҳолда психофизиологик методикаларни муайян шароитга мослаштиради;

- Бошқа соҳанинг мутахассислари билан биргаликда руҳий ривожланишдаги нуқсонлар хилма-хиллигини ҳисобга олиб, табақалашган, дифференциал диагностикани амалга оширади;

нуқсонларнинг тиббий ва дефектологик табиатини аниқлайди;

девиант (қонунбўзарлик) аксил ижтимоий хулқ-атвор сабаблари ва уларнинг шакллари белгилайди;

гиёхвандлик, таксикоманлик, алкоголизм, ўғирлик, дайдиликнинг ижтимоий-психологик илдизларини текширади, уларнинг омилларини таҳлил қилади. Ўқув масканида ташкил этилган психологик хизматнинг самарали йўллари кидириш, шарт-шароитлар ва муҳитни ҳар томонлама,

тўлиқ ўрганиб чиқишни ҳар бир ўқувчининг ёш хусусиятларни ҳисобга олган ҳолда индивидуал ва гуруҳий ишлаш услубларини аниқлаш лозим. Ўқув маскани психологи ўқувчилар ўртасида учраб турадиган психик ривожланишдан кечикиш ҳолларини тўлиқ ўрганиши, уларни келтириб чиқарувчи омиллар ва ижтимоий - психологик шарт-шароитларни таҳлил қилиши лозим.

Ўқув маскани психологи турли ёшдаги ўқувчиларнинг қобилиятлари, йўналиши, лаёқатлари ва касбий қизиқишларига доир аниқ илмий таҳлиллар, тест натижалари асосида тузилган маълумотлар банкига эга бўлиши керак. Бу маълумотларга асосланиб, психолог уларга алоҳида-алоҳида ёндашиш, айримларга қўшимча дарслар ташкил этиш, ўқув маскани, оила ва жамоатчилик ҳамкорлигида қобилиятларини ўстириш билан боғлиқ аниқ кўрсатмалар ишлаб чиқиши лозим. Ўқув маскани психологи синфлардаги руҳий ҳолатларни, ўзаро муносабатлар билан боғлиқ бўлган психологик муҳитни аниқлаши, расмий ва норасмий лидерлар ўртасидаги муносабатларни чуқур ўрганиши, ўқув маскани маъмурияти ва тарбиявий ишлар бўйича директор ўринбосарига зарур йўл-йуриқлар тавсия қилиши жоиз. Бундан ташқари, ўқув маскани психологи турли можаролар, зиддиятлар, тартиббўзарликларнинг олидини олиш, уларнинг психологик илдизини ўрганиш чора-тадбирлари бўйича консультациялар ташкил этиши шарт. Бундай консультациялар ота-оналар ва педагоглар жамоаси учун алоҳида ташкил қилинади. Амалий психолог фаолиятининг яна бир томони турли масалалар бўйича ўқитувчилар жамоасига психологик ёрдам беришдир. Бунда у жамоадаги соғлом муҳитнинг асоси бўлмиш ўзаро муносабатларни яхшилашга қаратилган ижтимоий психологик тренинг машғулотларидан самарали ва ўз вақтида муттасил фойдаланиши, узлуксиз равишда диагностик синовлар ўтказиб туриши, педагогнинг касбий маҳоратини ва нутқ қобилиятини оширишда ижтимоий психологиянинг барча фаол тайёргарлик усулларида фойдаланиши зарур.

Юқоридаги вазифалардан келиб чиққан ҳолда, ўқув маскани психологи ўз фаолиятининг асосий йўналишларини белгилаши мумкин. Улар диагностик ва тузатиш ишлари, психопрофилактик ишлар, психологик консультациялар, ўқитувчилар, ота-оналар ва ўқувчиларнинг психологик саводхонлигини кўтариш, психология методларини аниқ шароитларга мослаштириш, улардан самарали фойдаланиш, тўпланган илмий маълумотларни изчил тарзда таҳлил қилиб бориш, тестлар тузиш, уларнинг сезгирлигини илмий асослаш ва ҳар бир ўқувчи қобилиятини, қолаверса, ўқитувчилар билимдонлигини тестлар

ёрдамида мунтазам текшириш, илмий хулосалар ва кўрсатмалар тайёрлаш кабилардан иборат.

Ҳар бир ўқитувчи қуйидагиларни ўзига камраб олувчи “психологик минимум” ни эгалламоғи даркор:

- ўқувчилар тафаккури, хотираси, идроки ва диққатининг ёш хусусиятлари, уларнинг ҳиссий-иродавий жараёнларда юзага келиши тўғрисидаги билимлар;

- ўқувчилар ўқув фаолиятининг психологик тузилиши, уни ташкил қилувчи ақлий ҳаркатлар, усуллар юзасидан тушунчалар;

- ўқувчилар муомала қилиш малакалари ва улар билан психологик мулоқот ўрнатиш кўникмаларига доир билимлар;

- шахсни шакллантиришнинг психологик қонуниятлари бўйича кенг тасаввурлар;

- ўқувчиларни ўрганиш методикалардан фойдаланиш кўникмалари ва уларнинг фаолиятини яъни “Кузатиш картаси” ни тўлдириш;

- таълим ва тарбиянинг психологиясига доир адабиётларни ўқишга нисбатан эҳтиёжлари ва қизиқишларининг мавжудлиги.

Халқ таълимининг барча тоифадаги муассасаларида шахсни ўрганиш учун муайян тизимдаши методларни қўллаш жоиз, токи улар ўқувчида ўзини ўзи идрок қилиш, ўз ўзини баҳолаш, ўзини ўзи таҳлил қилишни таъминласин.

Республикада ўқув масканида психологик хизмат кўрсатиш ишларини такомиллаштириш ўқувчиларни жамият олидида турган улкан ва илғор ишларга тайёрлашда ўзининг муносиб ҳиссасини кўшмоқда.

Ўқув маскани психологининг асосий вазифалари қуйидагилардан иборат:

- ўқувчилар, ўқитувчилар ва ота-оналар учун консултация ишларини олиб бориш;

- ўқувчиларни касб танлашга йўналтириш, ўзлаштириш сустигининг сабабини аниқлаш;

- характерида турлича акцентуацияси мавжуд ўқувчилар билан психокоррекцион ишларни ўтказиш;

- ўқитувчиларнинг психологик саводхонлигини ошириш фаолиятини уюштириш;

- тарбияси қийин болалар ва ўсмирларнинг психологик хусусиятларини ўрганиш;

- ўзлаштириши паст ўқувчилар билан ишлашга доир аниқ психологик-педагогик тавсиялар, кўрсатмалар ишлаб чиқиш;

- иқтидорли ўқувчиларни танлаш, улар билан индивидуал иш олиб бориш;

- ўқитиш ва тарбиялашнинг янги методларини муҳитга мослаштириш;
- ўқув масканида психологик муҳитни ўрганиш ва уни барқарорлаштириш;
- ўқитувчилар ва ўқувчилар жамоасида шахслараро муносабатларни тадқиқ этиш;
- ўқитувчининг шахсини ва педагогик қобилиятини текшириш;
- ўқувчилар шахсини ўрганишга оид ўқитувчилар фаолиятини мувофиқлаштириб туриш.

Педагог ходим билан ўқув маскани психологи ўртасидаги ўзаро ва ўқувчилараро муносабат касбий-ахлоқий асосга, психологик одоб, назокатга риоя қилиб, илтифотлилик, талабчанлик, сезгирлик, ростгуйлик, ўзаро ёрдам, диний эътиқодларни ҳурмат қилиш каби сифатлар мажмуаси намунасини намоёйиш этиш негизида кўрилмоғи даркор.

Психолог таълим-тарбия иш режасини тузишда, тарбиявий тадбирлар ишлаб чиқишда, ўқув дастури ва қўлланмасини яратишда фаол иштирок этиши, бош мақсад бўлаган шахснинг интеллектуал қобилияти, умуминсоний фазилати, билим олиш кўникмалари ва малакалари, мутахассислик хислатларини шаллантиришдек муқаддас ишга ўзининг улушини қўшишдан иборат шарафли вазифани бажаради.

ХУЛОСА ВА ТАКЛИФЛАР

Халқ таълими тизимида психологик хизмат мақсади-шахснинг ҳар томонлама мукамал психологик тараққиётини таъминловчи оқилona, зарур шарт-шароитлар, омиллар, қулай вазият ва муҳит яратишдан иборат. Унинг мазмуни психопротектив, психологик маориф ва маърифат, психодиагностик, психокоррекцион, психологик консультациялардан ташкил топади. Ушбу вазифалар гуруҳ ёки жамоа шаклида, ўқув масканига ёшдаги болалар, умумий ўрта таълим ўқувчилар, махсус ўқув юрти ва олий ўқув маскани талабалари, ўқитувчилар, ота-оналар билан амалга оширилади. Халқ таълими тизимидаги, ўқув масканидаги психологларнинг психологик хизмати муайян қоида ва мезонларга асосланиб, ўқитувчилар жамоасига ўқувчи талабалар тарбиясидаги ўзгаришларни бошқаришга, коррекцион ишларни амалга оширишга кўрсатмалар бериш ҳамда ўқитувчилар, ота-оналар ва ўқувчиларнинг психологик саводхонлигини кўтариш, психологик методлардан самарали фойдаланиб ҳар бир ўқувчи қобилиятларини текширишда ифодаланади.

REFERENCES

1. Ta'lim to'g'risida. O'zbekiston Respublikasining Qonuni. – T.: O'zbekiston, 2020.

2. Mirziyoev Sh.M. Buyuk kelajagimizni mard va olijanob xalqimiz bilan quramiz. – T.:O‘zbekiston, 2017.
3. Davletshin M.G. va boshqalar. «Yosh davrlar va pedagogik psixologiya». — T.: TDPU. 2009.
4. Karimova V.M., Sunnatova R.I., Tojibayeva R.N. Mustaqil fikrlash. — T.: Sharq. 2000.
5. Норлиев, Р. (2021). Ўзбекистон миллий тараққиётининг янги босқичида маънавий юксалишнинг ижтимоий-фалсафий асослари. Общество и инновации, 2(2), 99-104.
6. Ibragimovich, N. R. (2020). Social And Philosophical Fundamentals Of National Development. The American Journal of Applied sciences, 2(07), 45-49.
7. Norliev, R., & Ibragimova, O. (2021). Constitutional And Legal Basis Of The Institute Of Public Control In The Republic Of Uzbekistan (Theoretical Analysis). The American Journal of Political Science Law and Criminology, 3(04), 42-45.
8. Югай А.Х., Мираширова Н.А. “Общая психология” – Ташкент 2014.
9. Дружинина В.. “Психология “. Учебник. “Питер”, 2003.
10. Давлетшин М.Г. Замонавий мактаб ўқитувчисининг психологияси. Т., “Ўзбекистон”, 2001.
11. Дўстмухамедова Ш.А. Ўқитувчиларнинг ўқув фаолиятларини бошқариш психологияси. Тошкент, 2000.
12. Реан А.А., Коломинский Я.Л.. Социальная педагогическая психология. Спб. 2000.
13. Зимняя И.А., Педагогическая психология. М.: Логос. 2003, 384 с.
14. Sulaymonov, J. B. (2021). IBN XALDUNNING „MUQADDIMA “ASARIDA JAMIYAT TARAQQIYOTIGA TA’SIR QILUVCHI OMILLAR TALQINI. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 1(4), 732-737.
15. Sulaymonov, J. B. (2021). ABU ZAYD ABDURAHMON IBN XALDUNNING „MUQADDIMA “ASARIDA DAVLAT TUSHUNCHASIGA YONDASHUVLAR TALQINI. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 1(6), 9-14.
16. Sulaymonov, J. B. (2022). ABDURAHMON IBN XALDUN AXLOQIY QARASHLARI VA SARVAPALLI RADHAKRISHNAN AXLOQIY QARASHLARINING QIYOSIY JIHATLARI. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 2(Special Issue 25), 363-373.

17. Сулаймонов, Ж. (2021). АБДУРАҲМОН ИБН ХАЛДУННИНГ ТАМАДДУН ТАРАҚҚИЁТИ ҲАҚИДАГИ ҚАРАШЛАРИДА ЖАМИЯТ ТАҲЛИЛИ. *Academic research in educational sciences*, 2(Special Issue 1), 451-455.
18. Сулаймонов, Ж. Б. (2022). ИБН ХАЛДУН ҚАРАШЛАРИДА “ТААССУБ” КАТЕГОРИЯСИНИНГ АҲАМИЯТИ. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 2(Special Issue 23), 864-871.
19. Сулаймонов, Ж. Б. (2022). АБДУРАҲМОН ИБН ХАЛДУН ИЖТИМОЙ ҚАРАШЛАРИ ВА ЛИ ЮЛГОК ИЖТИМОЙ ҚАРАШЛАРИНИНГ ҚИЁСИЙ ЖИҲАТЛАРИ. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 2(6), 1477-1483.
20. Сулаймонов, Ж. Б. (2022). АБДУРАҲМОН ИБН ХАЛДУН ИЖТИМОЙ ҚАРАШЛАРИ ВА КОНФУЦИЙ ИЖТИМОЙ ҚАРАШЛАРИНИНГ ҚИЁСИЙ ЖИҲАТЛАРИ. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 2(Special Issue 26), 613-621.